

Tri srednjovjekovne fortifikacije na obroncima Bilogore na području općine Pitomača

BRANKO M. BEGOVIĆ

1. Uvod

Na području današnje općine Pitomača tijekom srednjeg vijeka, a do okupacije Virovitice i Slavonije 1552. godine od strane Turaka, egzistiralo je više manjih i većih naselja, a postojalo je i nekoliko župa u čijim su se središtima nalazile i zidane crkve, od kojih su dijelovi dviju sačuvani još i danas. To je apsida i dio broda nekadašnje župne crkve sv. Martina u Maloj Črešnjevici (sa sačuvanim gotičkim prozorima)¹ te gotovo cijela župna crkva sv. Bartolomeja (danas barokizirana župna crkva Presvetog Trojstva) u Turnašici.² Razni povijesni podatci i arheološki nalazi, kao i konfiguracija terena, nagovještavaju postojanje više fortifikacijskih objekata na tom prostoru što nije čudno jer je ovo bilo frekventno područje, a nedaleko od obronaka Bilogore sve do 17. stoljeća prolazila je stara „velika cesta“ ili „via magna“.³ Međutim, dobro su sačuvana

samo tri takva objekta. Jedna gradina (utvrda) nalazi se u selu Sedlarici, druga oko 2,4 km JI od središta Male Črešnjevice (ili isto toliko JZ od Velike Črešnjevice), a treća u južnom dijelu Velike Črešnjevice (oko 1.750 m od središta mjesta).

Tijekom prošlosti ljudi iz okolnih naselja su na sva tri položaja pronalazili razne površinske nalaze, poput: srednjovjekovne keramike, raznih oruđa, oružja, ostatke željeznih predmeta, novca itd., a postoje i brojne priče vezane uz prvu i drugu navedenu utvrdu. Rekognosciranje istih vršeno je u više navrata, a prve jasnije prikaze napravili su Zvonko Lovrenčević i Branko Begović 1985. godine.⁴ Radi velike važnosti tih objekata za povijest pitomačkog i podravskog kraja – svjedoci su burnih vremena u srednjem vijeku – prikazat ću ih u nešto detaljnijem obliku. Po svemu sudeći, gradine su napuštene, razrušene i spaljene još do prve polovice ili oko sredine 16. stoljeća. Valja spomenuti kako je posljednja gradina (Velika Črešnjevica) ostala gotovo potpuno zaboravljena, a do prije (doslovno) nekoliko dana uopće nije bila evidentirana, čak ni kod velikog broja mještana Velike Črešnjevice. Razlog tome je u njenoj nedostupnosti i privatnom vlasništvu.

1 BEGOVIĆ, Branko: *Crkva Svetih 318 blagoslovenih otaca u Maloj Črešnjevici*. // Podravski zbornik 86 (ur. Franjo Horvatić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1986., 103–108; BEGOVIĆ, Branko: *Otkriveni gotički elementi na crkvi u Maloj Črešnjevici*. // Pitomačke novine br. 4, Pitomača, 2001., 3–4.

2 BEGOVIĆ, Branko: *Barokizirana župna crkva Presvetog trojstva u Turnašici*. // Podravski zbornik 88 (ur. Franjo Horvatić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1988., 171–175; CVEKAN, Paškal: *Od Kopačevca do Pitomače*. Pitomača, 1978.

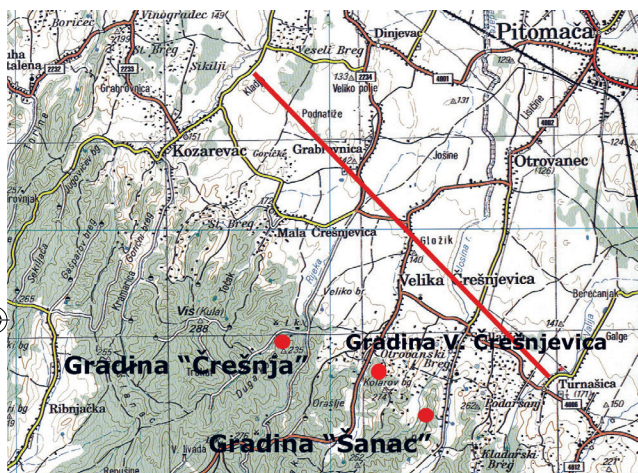
3 BEGOVIĆ, Branko: *Prilog poznavanju starih putova i naselja u Podravini: antička magistralna cesta Petovio - Mursa i antičke postaje na njemu u području đurđevačke Podravine*. // Podravski zbornik 86 (ur. Franjo Horvatić), Koprivnica: Muzej grada

Koprivnice, 1986., 142–151.

4 LOVRENČEVIĆ, Zvonko: *Srednjovjekovne gradine u podravskoj regiji*. // Podravski zbornik 85 (ur. Franjo Horvatić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1985., 168–199; BEGOVIĆ, Branko: *Tri stoljeća Pitomače*. Pitomača, 1985.

2. Utvrda Črešnja

Ova gradina smještena je u šumi, oko 40 – 50 m od šumskog puta prema Bačkovici i Velikoj Pisanici po kojem je prolazila uskotračna pruga koja je povezivala nekadašnje poznate i ugljenom bogate „pitomačko-črešnjevačke ugljenike“ (rudnike ugljena) s Pitomačom. Rudnici su zatvoreni 1965. godine, a do 1967. godine vršena je demontaža pruge i druge infrastrukture. Eksploatacija ugljena na ovom mjestu najvjerojatnije seže još u srednji vijek, a prve konkretne podatke sa statistikom imamo od 1892. godine kada je izvađeno oko 13.000 tona lignita, dok je prilikom zatvara-

Sl. 1. Smještaj utvrda na sjevernim obroncima Bilogore (izradio: B. M. Begović).

nja 1964. godine iskopano čak 44.000 tona!⁵ Da se ovdje ugljen iskorištavao nekada davno, govore i brojne priče koje kruže među stanovništvom Male i Velike Črešnjevica, Sedlarice i okolnih mjesta u kojima se navodi kako su sakupljeni ugljen ljudi prije više stoljeća odvozili i prodavali u obližnjim većim gradovima. Gradina se nalazi na strmom obronku okruženom močvarnim terenom i brojnim potocima na čijem se dnu i oko njih i danas može vrlo brzo nakupiti mnogo ugljena kojeg su ljudi još donedavno. Možemo predmijevati kako je upravo ugljen bio jedan od razloga zašto su na ovim obroncima i okolici ljudi obitavali još od ranog srednjeg vijeka (potvrđena je bjelobrdská kultura od 10. do 12. stoljeća u Starom

Gradcu i Črlenoj klisi južno od Pitomače).⁶ Sjeverniji susjedni obronci ove gradine bogati su žutim šljunkom pa se ovdje, sve do kraja 1980-ih godina, eksploatirao šljunak za ceste, a ranije za potrebe rudnika, pa je tijekom posljednjih desetljeća ovdje umnogome promijenjena prvobitna konfiguracija terena.

Najbliži srednjovjekovni ili stariji lokaliteti ovoj gradini nalaze se u Maloj Črešnjevici, Grabrovnici, Sedlarici i Otrovancu. Od gradine do trase nekadašnje stare „velike ceste“ ima oko 2.750 m zračne linije prema sjeveru.

2.1. Opis

Uzdiže se na obronku visokom oko 60 m iznad podnožja gdje se nalazi šumski makadamski put i splet raznih potočića. Kružnog je oblika i ima do 5 m široki opkop, a u sredini ravan plato na kojem su se nalazili drveni bedemi ili natkriveni dio utvrde. Na zapadnoj strani nalazi se iskopani ulaz u podzemlje platoa, a ta je prostorija danas dužine oko 10 m (+ oko 2 m ulazni dio) i širine oko 4 m. Plato je ovalnog oblika, dimenzija 25 x 32 m i prostire se na oko 4.500 m². Početkom 1980-ih godina ta je prostorija bila ponegdje visoka i do 160 cm, a danas svega oko 1 m, a na lijevoj i desnoj strani još se uvijek vide hodnici koji su se najvjerojatnije granali možda i u puni krug (što je vrlo moguće jer se na pojedinim mjestima još uvijek mogu vidjeti rupe koje su služile kao zračnjaci). Sa svih strana uspon do gradine je prilično strm i varira 60 – 70 % na nekim mjestima. Od puta prema jugu, na oko 40 – 50 m udaljenosti, uzdiže se gotovo okomita litica. To je najstrmiji dio gradine, potpuno nepristupačan. Velika je strmina i na zapadnoj strani, dok je pristup s istočne strane danas pristupačan, međutim, čini se da je taj pristupni put novijeg datuma i uređen za izvlačenje drva iz okolne šume jer je u prošlosti ta strana bila jednostavno dostupna napadačima. Na južnoj strani od gradine nalazi se ravna površina koja se mogla i obrađivati, ali su na njoj mogle biti izgrađene i nastambe. Ona se prostire na više hektara i danas je prekrivena hrastovom, grabovom i bukovom šumom, tako da je teško vidjeti postoje li sačuvani arheološki površinski nalazi.⁷

6 BEGOVIĆ, Branko: *Pitomača*. Pitomača, 1995.

7 BEGOVIĆ, Branko: *Putne bilješke i skice*, 30. 3., 5. 4. i 8. 6.

5 BEGOVIĆ, Branko: *Tri stoljeća Pitomače*. Pitomača, 1985.

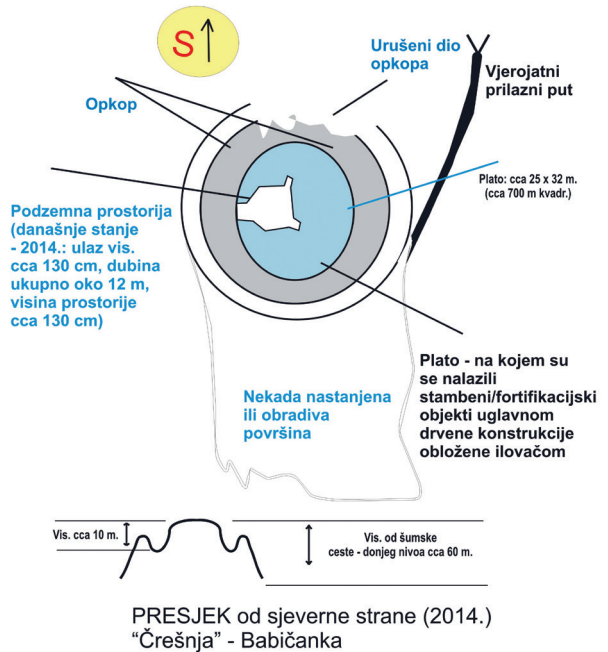
Kako se na samom platou pronalazi mnogo jako pečene ilovače i keramičkih ostataka, kao i pepela, možemo zaključiti kako je gradina najvjerojatnije srušena i izgorjela negdje početkom 16. stoljeća, tj. u vrijeme intenzivnijih naleta turskih vojski. Budući da nigdje na prostoru gradine nisu pronađene ljudske kosti, ne možemo konkretno kazati jesu li mrtvi pokapani negdje na ovom mjestu ili oko nje, odnosno nije jasno je li negdje u blizini postojalo groblje.

2.2. Ime i povijesne crtice

Danas taj dio Bilogore ljudi nazivaju Babičanka, a samu gradinu ili samo Gradina, gradina Trešnja (Črešnja) ili Turski grobovi. Poznato je da se u Maloj Črešnjevici (oko 2,4 km SZ) u srednjem vijeku nalazila župa sv. Martina u kojoj se nalazila zidana crkva. Početkom 1990-ih godina to je potvrđeno pronalaskom gotičkih prozorskih lukova na barokiziranoj građevini koju su od početka 18. stoljeća preuređivali i koristili stanovnici pravoslavne vjere koji su ovdje nastanjeni od kraja 17. stoljeća.⁸ Spominje se 1698. godine kao Črešnjeвица, prilikom formiranja međa između virovitičkog kotara i đurđevačke krajine, kada se stanovnici obnovljenog Kloštra Podravskog i Male Črešnjevice nisu željeli pripojiti Virovitici u sklopu prve postturske seobe iz istočnih područja. Snjima je došao i štokavski govor pa je sve do početka 1990-ih godina današnja Mala Črešnjeвица bila Mala Trešnjeвица. U popisu župa iz 1334. godine ta se crkva navodi kao „*Item ecclesia sancti Martini de Cheresnu*.“ („*Slijedi crkva svetog Martina u Čeresnu*“), a 1501. godine u popisu župnika „... *Benedictus plebanus de Chresno*...“ („... *Benedikt župnik u Čresnu*...“). Osim ovih poznatih popisa, cijeli posjed, župa i naselje ili čak i potok *Cheresneuycha* (za kojega danas lokaciju možemo samo predmijevati – možda se radi o prastarom potoku koji prolazi između današnje Velike i Male Črešnjevice i Grabrovnice, a izvire u Bilogori, zove se Rijeka, izvire kod današnjih Četiri ventila u Bilogori, a kod Dinjevca se spaja s također starim potokom Josina rije-

2014. godine.

8 BEGOVIĆ, Branko: *Otkriveni gotički elementi na crkvi u Maloj Črešnjevici*. // Pitomačke novine br. 4, Pitomača, 2001., 3-4.

Sl. 2. Shematizirani prikaz utvrde Črešnja ili Babičanka (izradio: B. M. Begović).

ka?) spominje se u niz listina, počevši od 1231., preko 1251., 1266., 1286., 1347., 1358., 1479. do 1513. godine.⁹ Do sredine 14. stoljeća vlasnici posjeda *Chresno* (Čresno, Čeresno?) su razni velikaši, a 1358. godine kao vlasnik se spominje potomak šopronskog i varaždinskog župana Moysa („... *possessionis Magistri Iohannis, filii Mych, filii Moyus, hereditarie Cheresnew nuncupate*...“).¹⁰ Do kada ostaje u vlasništvu te obitelji nije poznato, ali je sasvim vjerojatno da prvih desetljeća 16. stoljeća još uvijek egzistira.

Kada je utvrda izgrađena teško je odgovoriti. Je li ona jedna od niza utvrda koje je, nakon provala Tatara i Mongola (1241. – 1242.), u velikom broju i na obroncima Bilogore dao izgraditi (odnosno, stimulirao izgradnju) kralj Bela IV. ili je još ranijeg ili pak nešto kasnijeg postanka još je uvijek nepoznanica. Sada se postavlja pitanje: je li na mjestu današnje cr-

9 BUTURAC, Josip: *Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*. // *Starine*, knj. 59, Zagreb, 1984.; CVEKAN, Paškal: *Od Kopačevca do Pitomače*. Pitomača, 1978.; RAČKI, Franjo: *Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*. // *Starine*, knj. 4, Zagreb, 1872., 201-229.

10 TEŽAK, Spomenka: Županija varaždinska u srednjem vijeku. Varaždin: Gradski muzej Varaždin (katalog izložbe), 1999., 14; FEJÉR, György: *Codex diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis*, t. 9, vol. 2. Budae, 1833., 748-752.

kve u Maloj Črešnjevici postojala utvrda u to vrijeme? To, sudeći prema ostacima danas ne možemo tvrditi, već samo naslućivati. Osim toga, postavlja se pitanje je li navedena gradina na Babičanki bila u direktnoj vezi s posjedom u Maloj Črešnjevici i je li to ustvari bila fortifikacija u zaleđu središta posjeda koja je služila kao sklonište u vrijeme opasnosti, i to za stanovnike upravo ovog posjeda – ne može se tvrditi. To nam može nagovijestiti sam naziv ove gradine koji se do danas sačuvao u narodu ovog kraja. Sudeći po blizini lokacije, ta je mogućnost vrlo vjerojatna, a dobro nam je znano kako su od 12. do 16. stoljeća plemićke i plemenske razmirice (čak i pravi ratovi) bile česte i jedna ovakva zaštita posjedu, kao što je bilo Čresno i za to vrijeme dosta velika zidana župna crkva sv. Martina, zasigurno je bila neophodna.

Valja napomenuti kako je gradina Črešnja nesumnjivo bila u funkciji najkasnije u prvoj polovici 15. stoljeća što dokazuju razni površinski arheološki nalazi pronađeni još u drugoj polovici 1980-ih godina. Naime, još 1989. godine na vanjskoj strani opkopa pronađen je srebrni denar kralja Alberta II. (V.) Austrijskog (zeta kralja Žigmunda Luksemburškog), a koji je bio hrvatsko-ugarski kralj od 1437. do 1439. godine. Da su se ovdje vodile borbe, potkrepljuju brojni nalazi oružja (strelice, ostatci

Sl. 3. Razni tipovi vrhova željeznih strelica pronađenih 1989. godine na Črešnji (snimio: B. M. Begović).

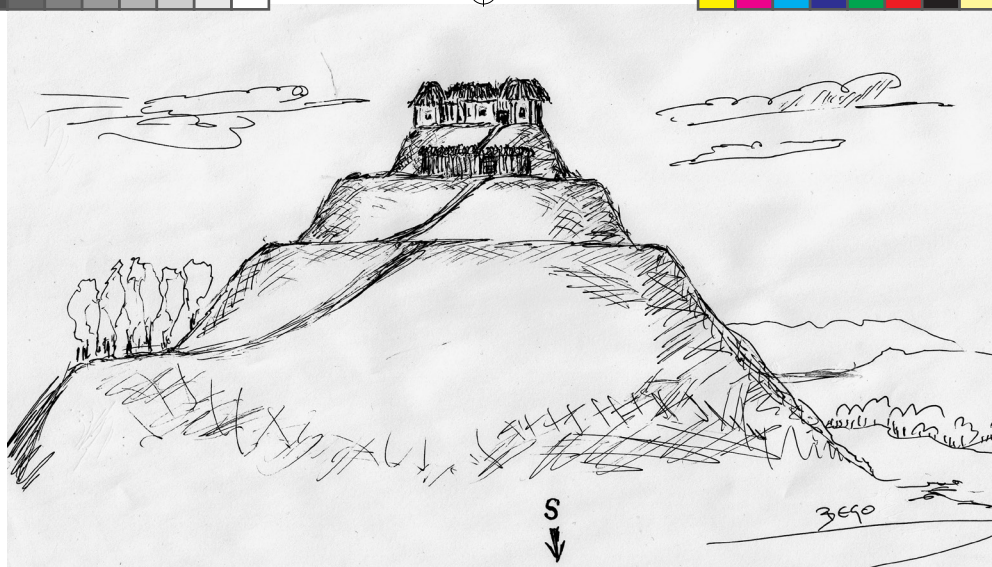
noževa i sl.) na cijelom platou i vanjskim stranama opkopa, pogotovo onima koji su bili najpristupačniji za napadače. Još 1982./3. godine na platou je pronađeno mnoštvo raznih ulomaka keramičkih posuda, kao i dijelova pećnjaka, na čijim se dnima nalaze oznake majstora (najčešće grčki križ i zvijezda). Kasnije je pronađen i jedan željezni stremen srednjovjekovnog jahača. Osim toga, kovani čavli i klinovi raznih dimenzija pronalaze se posvuda na samoj površini, kao i ostatci pečene ilovače

na kojoj se dobro vide otisci obrađenog drveta i šiblja, ali ne i ostataka koji bi mogli potvrditi da se ovdje koristila prava četvrtasta cigla. U svakom slučaju, ovo dokazuje kako su ovdje ljudi živjeli duže vrijeme. To nas navodi na zaključak da su stambeni objekti bili izgrađeni od drveta koje je djelomično omazano blatom/ilovačom. Danas je razne površinske nalaze moguće pronaći ponajviše u vrijeme kada nema vegetacije i kada zemlja nije smrznuta.

Porijeklo današnjih imena Mala i Velika Črešnjeвица najčešće se stavlja u vezu s kajkavskim izgovorom za vočku trešnju (črešnja – črešnja), dok Zvonko Lovrenčević napominje i moguće kultno značenje, odnosno teoforično porijeklo, tj. porijeklo iz staroslavenske religije i mitologije „od kultnog mjesta na kojem se slavio bog Chur ili Chres“.¹¹ Naime, još iz rimske religije znamo da je Ceres rimska božica žita i poljodjelstva, a Čur (ili Chur) se u staroslavenskoj navodi kao božanstvo nižega reda koje je povezano s poljoprivredom. No, ovaj bog je poznat isključivo kod istočnih starih Slavena. Postoje i mišljenja da navedeni „bog“ Chres ili Chrs, Kres ili Chorsu (Čres, Črs, Kres, Čorsu) i sl. potječe od staroslavenske riječi krēsъ iz koje je nastala novoslavenska riječ krēs ili krijes, vatra, koja se pali u nekim prigradama (Chres = oganj, vatra?). Nodilo, odličan poznavatelj staroslavenske religije i mitologije, dodaje kako sama riječ kres ili krijes potječe od navedene staroslavenskom riječi i da ustvari označava samu imenicu „bog“, „neki bog“ – neodređen.¹² Nodilo potkrepljuje: „Pa i sami ruski bog Chorsъ kao da se uvrije, te osta u našem adverbu „tokorse“: to-korse sinonim je za to-bože, dakle u nas Kors kao da znači ipak bog neki.“ Osim toga, čini se da se kod starih Hrvata ipak može utvrditi štovanje boga Chresa, Kresnika i sl. koji je povezan s ognjem, vatrom, krijesom, paljenjem krijesa u zdravstvene svrhe, kako ljudi tako i životinja (?), pa je tako do danas od ovog običaja (vezanog za navedenog boga) ostalo paljenje krijesa na Ivanje (Ivanov dan). U tom slučaju mogli bismo čak povezati jaku vatru ili oganj (kres, krijes, chres...) sa Črešnjevicom – ako uzmemo u obzir ogromna nalazišta lignita (koji jako gori i stvara jako svijetlo i temperaturu) koja se na-

11 LOVRENČEVIĆ, Zvonko: Nav. dj.

12 NODILO, Natko: *Stara vjera Srba i Hrvata*. Split, 1981., 48–49, 241, 329, 348, 409.

Sl. 4. Skica gradine u Sedlarici sa sjeverne strane (crtež: B. M. Begović).

laze oko obiju Črešnjevica. No, o ovome bi se moglo još mnogo govoriti. Prema ovoj verziji, ovo je mjesto ili mjesta (tj. današnja M. Črešnjevica, a možda i navedena gradina) gdje su se prije kršćanstva slavili ili slavio neki starohrvatski bog ili gdje se u ta vremena palio krijes u čast starohrvatskih bogova. Ili možda i u kasnijim vremenima, u doba kršćanstva, pa je ime ostalo kao uspomena?

3. Utvrda Šanac u Sedlarici

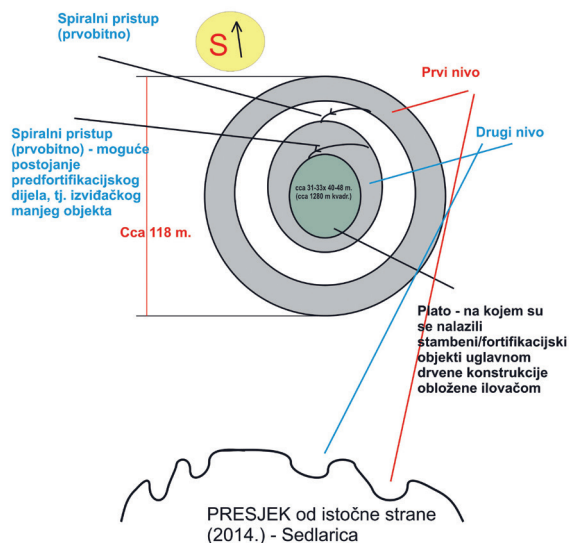
Smještena je na zapadnim obroncima i južno od sredine naselja, gotovo preko puta obronka na kojem se danas nalazi kapelica sv. Križa oko koje je groblje. Na mjestu današnje kapelice sve do 1960-ih godina nalazila se poznata drvena kapelica, jedna od posljednjih baroknih drvenih kapelica sačuvanih u Hrvatskoj (drvena maketa iste danas se nalazi u Gradskom muzeju Virovitica).¹³ Bila je izgrađena prvih desetljeća 18. stoljeća, a je li se na istome mjestu još u srednjem vijeku nalazio kakav sakralni objekt i groblje nije potvrđeno iako je vrlo vjerojatno. Od gradine do trase nekadašnje stare „velike ceste“ ima oko 1,6 km zračne linije prema sjeveru (cesta se dobro vidi kod samog ulaza u naselje sa sjeverne strane). Sa sjevernog dijela donjeg opkopa pruža se izvrstan pogled prema današnjoj Pitoma-

či, Otrovancu i pitomačkoj ravnici. A tako je bilo i nekada. Od glavne ceste koja prolazi kroz mjesto utvrda se nalazi oko 250 m zapadnije, a vrh obronka, od navedene ceste, doseže gotovo 100 m (na topografskim kartama to je tzv. kota 227).

3.1. Opis

Za razliku od gradine Trešnje (Črešnje) gradina u Sedlarici je mnogo veća i ima dva opkopa. Prostire se na oko 12.000 m², a sam plato na kojem se nalazila drvena utvrda ovalne je forme okvirnih dimenzija 40 x 31 m. Rub gornjeg opkopa je na sjevernoj strani nešto proširen (do oko 10 m i oko 150 m²) i moguće je da se na njemu nalazila osmatračnica ili sličan drveni objekt. Opkopi su relativno duboki (12 m i više) pa utvrda djeluje vrlo impresivno, a strateški je odlično postavljena. Na sjevernim stranama oba opkopa usječene su prilazne spiralne staze širine oko 2 m. Sa svih, osim s južne strane, pristup je vrlo otežan radi strmih rubova, a napose sa zapadne strane. Današnji pristupni put od istočne strane najvjerojatnije je postojao i u srednjem vijeku jer se ispod nje ga još uvijek nalazi vrlo strmi dio, tako da je taj dio i u prošlosti bio prilično siguran u vrijeme pokušaja osvajanja i napada. Sve do sredine 1980-ih godina od južne strane platoa nalazio se ulaz u prostoriju koja je bila iskopana i služila za krajnju zaštitu, poput one u gradini Trešnji. Mještani spominju kako su se na tom ulazu, koji je danas zatrpan, nekada nalazila kovana željezna vrata.

¹³ BEGOVIĆ, Branko: *Primjer baroknog sakralnog drvenog graditeljstva iz đurđevačke Podravine (kapelica sv. Križa u Sedlarici)*. // Podravski zbornik 87 (ur. Franjo Horvatić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1987., 123–129.

Sl. 5. Shematizirani prikaz utvrde Šanac u Sedlarici (izradio: B. M. Begović).

Na cijelom području ove gradine pronalaze se na površini brojni nalazi ostataka keramičkih posuda (najviše površinskih nalaza pronalazilo se krajem 1980-ih godina), dijelova pečene ilovače kojom je bio omazan drveni dio utvrde, zatim razni nalazi oruđa i oružja od željeza (srednjovjekovne strelice, jedna helebarda, željezne kugle za puške na fitilj itd.), mnoštvo kovanih čavala i klinova i sl.¹⁴ Dijelovi keramičkih posuda nesumnjivo navode na period od 13. do 16. stoljeća, a neki dijelovi podnožja gotovo su identični nekima pronađenim na gradini Črešnji. Na gradini uglavnom rastu velika i stotinjak godina stara stabla lipa i ponešto stabala bagrema. Na južnom dijelu pristupa gradini nalazi se relativno ravna zemljana površina koja je danas šuma bagrema, međutim do 16. stoljeća to najvjerojatnije nije bila, vjerojatno je bila obradiva, a možda se na jednom dijelu nalazilo i nekoliko (ili više) drvenih kuća. To je prostor veličine oko 2 - 3 jutra, a nekada je mogao biti i veći. Ako je ova utvrda bila u funkciji tijekom srednjeg vijeka, danas još uvijek ne možemo konkretno odrediti naselje koje je ovdje egzistiralo.

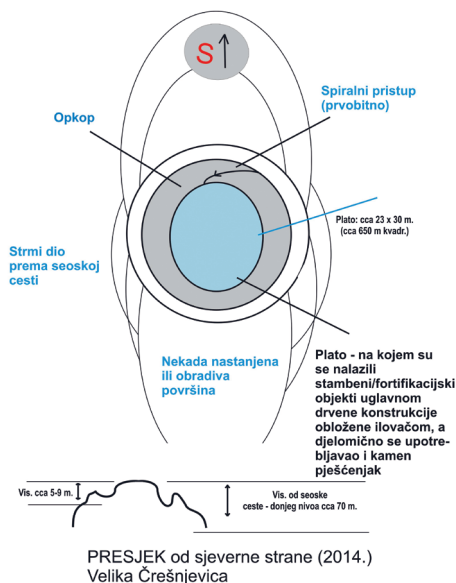
14 BEGOVIĆ, Branko: *Stare stvari kod staroga Franje Kralja u Sedlarici.* // Pitomačke novine br. 3 Pitomača, 2001.

3.2. Ime i povijesne crtice

Mještani današnje Sedlarice ovu gradinu zovu Šanac.¹⁵ Lovrenčević na ovu lokaciju smješta srednjovjekovni posjed (i naselje) *Farkasfeulde*, odnosno, u hrvatskoj verziji Farkaševac ili u prijevodu Vučevac ili Vukovac i sl. (od mađ. *Farkas* = vuk). Kako se na platou i ove gradine pronalazi mnogo prepečene ilovače i keramičkih ostataka, kao i pepela, možemo zaključiti kako je ona najvjerojatnije srušena i izgorjela do početka 16. stoljeća u vrijeme turskog osvajanja Virovitice i Slavonije. Lovrenčević navodi da se ovaj posjed spominje u izvorima 13. stoljeća i kasnije. U vrijeme Drugog svjetskog rata to je bilo idealno mjesto za skrivanje partizanskih vojski pa se na površini mogu naći stotine raznih praznih i cijelih čahura, gelera od granata, mina i sl.

Je li se u srednjem vijeku ovdje zaista radilo o navedenom naselju *Farkasfeulde* za sada se ne može dokazati. Međutim, ako se složimo s tvrdnjama Lovrenčevića i uzmemo li u obzir dokument iz 1358. godine u kojem se ovo naselje stavlja u blisku vezu s posjedom *Chresno* (Čresno – Črešnjevica) – to je sasvim moguće. Za potvrđivanje ovih pretpostavki bit će potrebno pomnije istraživanje.

Sl. 6. Shematizirani prikaz utvrde u Velikoj Črešnjevici (izradio: B. M. Begović).

15 BEGOVIĆ, Branko: *Tri...;* LOVRENČEVIĆ, Zvonko: Nav. dj.

Sl. 7. Srebrni ugarski denari s početka 16. stoljeća pronađeni na utvrdi u Velikoj Črešnjevici (snimio: B. M. Begović).

4. Utvrda u Velikoj Črešnjevici

Nalazi se na oko 2,5 km južno od stare rimske ceste i nešto manje od centra Velike Črešnjevice. Prostor je privatnom vlasništvu vjerojatno vrlo dugo pa je to mjesto od samih mještana bilo vrlo rijetko posjećeno. Stoga je to mjesto ostalo nezapaženo i nepoznato iako su neki mještani posljednjih desetljeća odlazili do nje i ubirali ili iskapali razne površinske arheološke nalaze, no oni su donedavno bili tajna. Danas je ovdje bjelogorična šuma s ponajviše mlade lipe, a oko gradine prostiru se šume bagrema, graba, bukve i hrasta, zajedno sa šikarom. Utvrđi je stoga prilaz vrlo nepristupačan. Smještena je na oko 200 m od seoskog puta koji iz Velike Črešnjevice vodi u Bačkovicu i nalazi se na visini od oko 70 m. Ova gradina udaljena je od susjedne, sedlaričke, oko 1.250 m zračne linije, a od Babićanke oko 1.750 m. U podnožju gradine sa zapadne strane još se uvijek nalazi dosta nastanjenih kuća starije gradnje.

4.1. Opis

Opisati ovu gradinu (utvrdu) relativno je jednostavno jer je vrlo slična (položaj itd.) onoj u Sedlarici, samo što ova ima samo jedan opkop. Čitava je gradina prilično erodirala, tako da su neki dijelovi opkopa jako razvučeni i zaravnati s okolinom te će za nekoliko desetljeća konture utvrde najvjerojatnije potpuno nestati (uslijed rušenja stabala lipe, ispiranjem tla kišama i sl.). Valja napomenuti kako je ova utvrda bila jako razrušena, spaljena (prepečeni ostatci gline i keramike) i sl. u posljednjim godinama uporabe, a priroda je samo pospješila njen propadanje. Prilaz gradini od ceste danas je dosta težak, a je li nekada ovdje bio pristupni put nije moguće utvrditi. Gradina ima

jedan veliki opkop koji je na pojedinim mjestima visok 7 – 9 m i širok do 8 m. Najbolje su sačuvane južna i zapadna strana, dok je plato gotovo identične površine kao u Sedlarici. Budući da se na platou nalazi više urušenih mjesta dubokih i do 1,5 m, možemo predmnijevati postojanje neke podzemne prostorije (kao i kod prethodno opisanih gradina). Na sjevernoj strani dobro se vidi spiralni prilaz od opkopa prema platou na kojem se najvjerojatnije nalazila drvena utvrda obložena glinom, a djelomično i kamenom vapnencom (kojega se ostatci manjih blokova pronalaze u opkopu i oko njega). Zapadni i istočni dijelovi vrlo su strmi, a na južnom i sjevernom dijelu (u nastavku opkopa) nalazi se relativno ravna površina koja je nekada vjerojatno bila obradiva. Ukupna površina gradine i površina koja joj nekada mogla pripadati iznosi oko 4.500 m² (45 x 100 m).

Na cijelom području, kao površinske nalaze, možemo odmah ispod lišća pronaći mnoštvo kovanih srednjovjekovnih čavala i klinova, dijelova keramičkih posuda, strelica i sl. (dovoljno je rukom odgrnuti lišće i centimetar – dva humusa), a ranije (nepoznatog datuma) su pronađena 3 primjerka novca, odnosno srebrnih denara Ludovika II (1516. – 1526.), od kojih jedan posjeduje godinu „1519“ – takvi su

Sl. 8. Položaj utvrde u Velikoj Črešnjevici na privatnom posjedu (snimio: B. M. Begović).

denari pronađeni i u Špišić Bukovici.¹⁶ Nedavno sam saznao da su neki stanovnici Velike Črešnjevice, kada su bili djeca, odlazili do ove gradine i nalazili dijelove čupova i štošta drugo, međutim, nitko to nije shvaćao ozbiljno jer je gradina zaista vrlo nepristupačna. U vrijeme Drugog svjetskog rata partizanske vojske su ovdje imale skloništa, o čemu svjedoče brojni površinski nalazi čahura streljiva.

4.2. Ime i povijesne crtice

Nije poznato imali ova gradina određeno ime (čak niti kod mještana Velike Črešnjevice), a budući da je znatno veća od one na Babičanki (Črešnja), otvara se pitanje u kakvoj je vezi s njom, kao i onom u Sedlarici? Možda je konstatacija da se u Sedlarici nalazio tzv. Farkaševac bila malo preuranjena jer se to može odnositi i na ovu gradinu? Isto možemo kazati i za gradinu koju narod danas zove Črešnja. Nesumnjivo je da sve ove utvrde potječu iz kasnog srednjeg vijeka i svojevrmeno su bile u sastavu spomenutog črešnjevačkog vlastelinstva. Mislim da će biti potrebna pomnija arheološka i druga istraživanja kako bi se povijest ovoga dijela Podravine u razdoblju kasnog srednjeg vijeka bolje razjasnila.¹⁷

Izvori i literatura

- ADAMČEK, Josip; KAMPUŠ, Ivan: *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću*. Zagreb, 1976.
- BEGOVIĆ, Branko: *Barokizirana župna crkva Presvetog trojstva u Turnašici*. // Podravski zbornik 88 (ur. Franjo Horvatić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1988., 171–175.
- BEGOVIĆ, Branko: *Crkva Svetih 318 blagoslovenih otaca u Maloj Črešnjevi*. // Podravski zbornik 86 (ur. Franjo Horvatić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1986., 103–108.
- BEGOVIĆ, Branko: *Otkriveni gotički elementi na crkvi u Maloj Črešnjevi*. // Pitomačke novine br. 4, Pitomača, 2001., 3–4.
- BEGOVIĆ, Branko: *Pitomača*. Pitomača, 1995.
- BEGOVIĆ, Branko: *Prilog poznavanju starih putova i naselja u Podravini: antička magistralna cesta Petovio –*

Mursa i antičke postaje na njemu u području đurđevačke Podravine. // Podravski zbornik 86 (ur. Franjo Horvatić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1986., 142–151.

- BEGOVIĆ, Branko: *Primjer baroknog sakralnog drvenog graditeljstva iz đurđevačke Podravine (kapelica sv. Križa u Sedlarici)*. // Podravski zbornik 87 (ur. Franjo Horvatić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1987., 123–129.
- BEGOVIĆ, Branko: *Stare stvari kod staroga Franje Kralja u Sedlarici*. // Pitomačke novine br. 3 Pitomača, 2001.
- BEGOVIĆ, Branko: *Tri stoljeća Pitomače*. Pitomača, 1985.
- BUTURAC, Josip: *Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*. // Starine, knj. 59, Zagreb, 1984.
- CVEKAN, Paškal: *Od Kopačevca do Pitomače*. Pitomača, 1978.
- DUKAT, Zdenka; MIRNIK, Ivan: *Nacrt numizmatičke topografije Podravine*. // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja IV, 8, Koprivnica, 2005., 121–146.
- FEJÉR, György: *Codex diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis*, t. 9, vol. 2. Budae, 1833., 748–752.
- LOPAŠIĆ, Radoslav: *Slavonski spomenici za XVII. vijek. Pisma iz Slavonije u XVII. vijeku (1633. - 1709.)*. // Starine, knj. 30, Zagreb, 1903., 147.
- LOVRENČEVIĆ, Zvonko: *Srednjovjekovne gradine u podravskoj regiji*. // Podravski zbornik 85 (ur. Franjo Horvatić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1985., 168–199.
- NODILO, Natko: *Stara vjera Srba i Hrvata*. Split, 1981.
- RAČKI, Franjo: *Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*. // Starine, knj. 4, Zagreb, 1872., 201–229.
- ŠIŠIĆ, Ferdinand: *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*. Zagreb, 1962.
- TEŽAK, Spomenka: *Županija varaždinska u srednjem vijeku*. Varaždin: Gradski muzej Varaždin (katalog izložbe), 1999.
- VELIKI atlas Hrvatske. Zagreb, 2002.

¹⁶ DUKAT, Zdenka; MIRNIK, Ivan: *Nacrt numizmatičke topografije Podravine*. // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja IV, 8, Koprivnica, 2005., 121–146.

¹⁷ Zahvaljujem Tomislavu Jakupcu i Darku Domitroviću iz Pitomače na raznim podatcima, sugestijama i ostalom.